

VARGA LÁSZLÓ

Innováció a spanyol felnőttoktatásban

A polgári életben való tevékeny részvétel megkívánja, hogy már az idősebb generációk is kellő ismeretekkel rendelkezzenek a globalizált világról, s képesek legyenek abban aktívan közreműködni. A felnőttkori oktatás tartalmának és módszereinek elő kell segítenie a modernizációs áramlatoknak megfelelő ismeretek, készségek és képességek fejlesztését és kiterjesztését, életkortól függetlenül. A fejlett európai országok tapasztalatai arra intenek, hogy a gyorsan változó gazdasági környezetben csak azoknak van esélyük talpon maradni, akik képesek megújítani felnőttoktatási rendszerüket. A szerző jelen írásában a spanyolországi Toledóban megrendezett „Válasz egy kihívásra: innováció a felnőttoktatásban” témájú szakértői tanulmányút során megszerzett tapasztalatairól számol be.

Felkészülés a tanulmányútra

A Tempus Közalapítvány támogatásának köszönhetően a spanyolországi Toledóban megrendezett „Válasz egy kihívásra: innováció a felnőttoktatásban” témájú szakértői tanulmányút során a felnőtt tanulók oktatásban való részvételét, továbbá annak növelési lehetőségeit ismerhettük meg. A szervező fél az élethosszig tartó tanulás és az oktatási mobilitás hatékonyan működő stratégiai eljárásait mutatta be. Korunk globális kihívásai (Varga 2011), a felnőttek oktatása, az LLL, a nyelvtanulás, az IKT elsajátítása, a generációk közötti kommunikációra és a megértésre való nevelés, az interkulturális oktatás arra ösztönzi a benne résztvevő tanulókat, hogy aktív állampolgárként fedezzék fel a kapcsolatokat a helyi, regionális és globális szintek között. Hangsúlyozza továbbá a társadalmak gazdasági, technológiai, szociálpolitikai, demográfiai és kulturális összetevőinek erős egymásrautaltságát. A felnőttkori és a késői tanulás, a generációk együttműködése, az interkulturális nevelés a globalizáció által létrehozott és felismert egyenlőtlenségeket kívánja orvosolni. A felkészülés során megállapítottuk, hogy az Európai Unió felnőttképzéssel foglalkozó dokumentumainak (Harangi 1998) központi kategóriája az élethosszig tartó tanulás. A kognitív, azaz értelmi képességek mellett az élethosszig tartó tanulásban ma már nagy hangsúlyt kap például az emocionális és a szociális képességek fejlesztése, az önismeret, az önmagunk kezelésének problémaköre, az egyének és generációk közötti kooperáció képességfedezetének megteremtése. A felnőttoktatás egyik központi gondolata: olyan készségek és képességek birtokába juttatni a felnőtt és idős embereket, amelyekkel a XXI. század világában el tudnak igazodni, a változó munkaerő-piaci igényekhez alkalmazkodni képesek (Delors 1997). A felkészülés során egyik fő célunk az volt, hogy meg-

ismerjük a hazai felnőttoktatási problémakör fő kérdésköreit, az élethosszig tartó tanulás, az időskori tanulás, az inkluzív nevelés és a generációk együtt-tanulásának paradigmáit. Célunk volt továbbá, hogy betekintést nyerjünk a hazai felnőttképzési intézményrendszerek működésébe, néhány felnőttképzési stratégia és rendszer fejlődésébe, megismerjük a különböző felnőttképzési irányzatok főbb jellemzőit és fejlődésüket, az egységes európai gondolat és a magyar felnőttképzés összefüggéseit, valamint a kiemelten fontos pedagógiai problémák alakulását. A továbbképzés gazdag programkínálata jelentős mértékben segítette felkészülésünket. A szervező fél azt ígérte, hogy a tanulmányúton sor kerül az aktív polgárság és a felnőttoktatás összefüggéseinek széles körű bemutatására, és az egész életen át tartó tanulás paradigmáinak, összefüggéseinek megismerésére. A kompetencia alapú európai képzési programok (Demeter 2006), valamint a nemzetközi tendenciák pedagógiai látótérbe kerülése hozzásegített bennünket a téma problémaközpontú, sokoldalú és gyakorlatközeli szemléléséhez. A felkészülés során világossá vált számunkra, hogy a mai globális kérdések, mint pl. az életkor kitolódása, a tanulás horizontjának kiszélesedése, a környezet pusztulása, az emberi jogok tagadása, az idősebb generációkkal való nem megfelelő bánásmód, konfliktusok és világegyenlőtlenségek nem csupán időben és térben állnak össze, de önmagukban is mélységesen összekapcsolódnak. A felnőtt tanuló új perspektívákkal kerül szemtől szembe, a világ látásának új módjaival, a jövő alternatív látomásaival. A „permanens tanulás és képzés” kifejezés értelem szerűen felveti az újabb kérdést, hogy az olyan kezdeményezések, mint fejlesztés, környezeti és emberi jogok, az idősek jogai, valamint a különböző korú emberek megismerése, tisztelete, elfogadása és befogadása, ennek oktatása egymást kölcsönösen kiegészítők és kölcsönösen megvilágítók. A felkészülés részét képezte egy prezentáció elkészítése saját intézményünk és hazánk felnőttoktatási tevékenységéről, módszertani megújításáról, továbbá egy kérdőív kitöltése, mely a kurzussal kapcsolatos előzetes elvárásokat és az eddigi szakmai életút bemutatását tartalmazta.

Új ismeretek

Az élethosszig tartó tanulás, ezen belül a felnőttoktatás a spanyolországi Castilla-La Mancha tartomány oktatási kormányzata számára prioritás. Sokféle módon támogatja és ösztönzi a felnőtteket, hogy képzési programokban vegyenek részt, éljenek a felkínált tanulási, továbbképzési, átképzési lehetőségekkel, különös tekintettel a távoktatási formákra. A „*Válasz egy kihívásra: innováció a felnőttoktatásban*” című szakértői tanulmányutat szervező *Regionális Pedagógiai Szolgáltatások Központja, Toledo* felel a képzési szükségletek, igények és lehető-

ségek felméréseért, a felnőttképzések megszervezéséért. Az oktatási centrum igyekszik alkalmazkodni a tanulók speciális igényeihez, individuális szükségleteihez, a gazdaság és a munkaerőpiac változó igényeihez.

Az alábbi területeket ismertük meg a tanulmányút során:

- Felnőttoktatási politika és szolgáltatások Castilla-La Mancha tartományban.
- Rugalmas tanulási, felnőttképzési programok bevezetése a minőségi és mennyiségi követelmények figyelembevételével.
- Új kezdeményezések és tanítási-tanulási stratégiák, modellek implementációja a felnőttoktatásban.
- Az állami és a magánszféra, továbbá azok intézményeinek részvétele a felnőttoktatásban.
- Castilla-La Mancha tartomány felnőttoktatási központjainak részvétele az élethosszig tartó tanulási programokban.

A tanulmányút résztvevői:

- megfigyelték és megismerték a felnőttoktatás szerkezetét Castilla-La Mancha tartományban;
- konzultáltak hivatali képviselőkkel, tisztségviselőkkel, tanárokkal és felnőtt tanulókkal;
- meglátogattak felnőttoktatási szervezeteket, központokat, melyek rugalmas és változatos felnőttoktatási programokat kínálnak az élethosszig tartó tanulás jegyében;
- megfigyeltek különféle tanítási modelleket, gyakorlati eljárásokat.

El kell fogadnunk az individualizálódás azon tételét, hogy az egyénnek a legitimált értékek széles skálájából kell önmaga számára összeállítania saját értékrendszerét és azonosságtudatát. A felnőttoktatási szeminárium kifejezetten jó példákkal, adaptálható ötletekkel, módszerekkel szolgált a résztvevőknek. A szervező fél országában, a tartományban az utóbbi években az oktatási szakemberek, pszichológusok, szociális munkások a figyelmet a tanulás szociális és emocionális dimenziói felé is irányították. Kutatásaik során arra a következtetésre jutottak, hogy sem a fiatalok, sem a felnőttek nem rendelkeznek az életpálya, az egyéni életút sikeres építésének emocionális és szociális kompetenciáival. A felnőtt és idős kor normális esetben a társadalom számára nem probléma. A késői tanulás, a generációk együttműködése, az interkulturális nevelés a globalizáció által létrehozott és felismert egyenlőtlenségeket kívánja orvosolni. A tanulmányút során megismerhettük az élethosszig tartó tanulás, a felnőttkori tanu-

lás, az informális tanulás, az inkluzív nevelés és a generációk együtt tanulásának paradigmáit, a felnőttképzési intézményrendszer működését, néhány felnőttképzési stratégia és rendszer fejlődését, az egységes európai gondolat és a felnőttképzés összefüggéseit. Sor került az alapképzettség és a felnőttoktatás összefüggéseinek széles körű bemutatására és a tanulás–tudás új paradigmáinak, összefüggéseinek megismerésére.

Az is világossá vált számunkra, hogy néhány országban az oktatási rendszer, a tanterv még nem eléggé támogatja az újszerű tanítási és tanulásszervezési kezdeményezéseket a felnőttoktatás területén. A cselevő, aktív iskolát még sok esetben háttérbe szorítja a lexikális tudásra építő iskola. Az értelmi intelligencia még elsőbbséget élvez az érzelmi intelligencia fejlesztésével szemben (Csíkszentmihályi 2010), a befogadásra épülő oktatás prioritása figyelhető meg az alkotó iskolával szemben, ebből következően a lexikális ismeret még fontosabb az alkalmazásképes tudásnál. Azt azonban a résztvevők megállapították, hogy minden országban vannak reformkezdeményezések. Mi az időskori tanulás hazai helyzetén túl a kompetencia alapú oktatás, a kooperatív tanulás elterjedéséről és a reformpedagógiai irányzatok, alternatív iskolák egyre szélesebb körű elterjedéséről is beszámoltunk. Meglátásunk szerint a képzők szakmai továbbképzése, motivációja a kulcs az időskori oktatás reformjának megalapozásához.

A tanulmányút megerősített abban a hitünkben, hogy az oktatás tartalmi modernizációja megkívánja azoknak az ismereteknek és viselkedései jellemzőknek a megtanítását, amelyekre a demokratikus jogállam, az erősödő polgári társadalom és piacgazdaság viszonyai között az egyénnek és a társadalomnak szüksége van. A kurzuson megfogalmaztuk, hogy elengedhetetlenül fontos a felnőttek, az idősek képzésével foglalkozók képzése, azaz a képzők képzése. A tanulmányút egyik központi gondolata: a képzők legyenek képesek a világot az idős emberek szemén át látni.

A szakértői tanulmányút során érintett fő kérdések, melyeket plenáris előadásokon, csoportmunkában, vitákon dolgoztunk fel:

- az öregedés értéke, tanulás felnőtt és öregkorban;
- a felnőtt- és időskor európai, személyes, szociális, gazdasági politikai és esélyegyenlőségi dimenziói;
- egyéni törekvések és megvalósulatlan tervek felnőttkorban;
- vita a felnőtt- és öregkorról, az oktatás szerepe, a tanulás korlátai és lehetőségei;
- a jövő perspektívái –demográfia és egyéb faktorok;

- aktív öregkor és önirányított tanulás; aktív állampolgárság dimenziói; tanulási stílusok időskorban;
- fogyatékkal élők tanulási lehetőségei;
- aktuális témák: generációk közötti tanulás, munkaerőpiacon szükséges képességek, ICT, nyelvtanulás és a felnőttkor;
- a sikeres időskori tanulás kulcskomponensei – jó gyakorlatok;
- generációk együttes tanulása, generációk a globális oktatásban;
- projektek tervezése;
- hálózatok feltérképezése, témához kapcsolódó konferenciák, információcsere.

Európai szintű tendenciák

Ma már számos országban különös figyelmet kap a globális szolidaritás, a generációk közötti kommunikáció és a közös felelősségvállalás kérdése. A felnőtt és késői tanulás, a generációk együttműködése, az interkulturális nevelés a globalizáció által létrehozott és felismert egyenlőtlenségeket kívánja orvosolni. Az élethosszig tartó tanulást, késői tanulást úgy is megfogalmazhatnánk, mint a világ újraformálásának egy speciális módját, melyben fontos értékek munkálkodnak: egymásrautaltság, a fontosság tudata, aktív állampolgárság és gondnokság, különbözőség, társadalmi igazságosság, fenntartható fejlődés, értékek és emberi jogok. A látogatás során megismertük az európai élethosszig tartó tanulás, az időskor, az időskori tanulás, az inkluzív nevelés és a generációk együtt tanulásának paradigmáit, a felnőttképzési intézményrendszerek működését, néhány európai felnőttképzési stratégia és rendszer fejlődését, az egységes európai gondolat és a felnőttképzés összefüggéseit. Az élethosszig tartó tanulás, az európaisággal, interkulturalitással kapcsolatos pedagógiai szemlélet, érzékenység és gondolkodásmód kialakulása nélkülözhetetlen feltétele az új típusú nevelői és oktatói magatartásnak. Megtapasztaltuk, hogy a mai globális kérdések, mint például az életkor kitolódása, a tanulás horizontjának kiszélesedése, az idősebb generációkkal való nem megfelelő bánásmód nem csupán időben és térben állnak össze, de önmagukban is mélységesen összekapcsolódóak. A pedagógiai horizont egyre inkább szélesedik. Egyre több idősebb ember – habár más-más motivációtól vezérelve – vállalja a tanulást. Lehet ez belső igény, külső kényszer, szórakozás, hasznos időtöltés, bizonyítási vágy, vagy a fiatalabb generációkkal való aktív kapcsolattartás szándéka (Varga 2011). A polgári életben való tevékeny részvétel megkívánja, hogy már az idősebb generációk is kellő ismeretekkel rendelkezzenek a globalizált világról, s

képesek legyenek abban aktívan közreműködni. Ehhez megfelelő kommunikációs készség és a különbözőképpen gondolkodó emberekkel való együttműködés képessége szükséges. Az időskori oktatás tartalmának és módszereinek elő kell segítenie a modernizációs áramlatoknak megfelelő ismeretek, készségek és képességek fejlesztését és kiterjesztését, életkortól függetlenül. A változó Európa összefüggésében lehetséges, hogy a különböző régiók és kultúrák között kicserélt különböző perspektívák és tapasztalatok képesek lesznek új perspektívákat generálni, valamint gazdagítani közös emberi tapasztalatunkat (Ligetiné 1998). A látogatás mindenképpen hozzájárult a résztvevők szakmai kompetenciáinak fejlesztéséhez, a további felnőttoktatási munka hatékonyságának növeléséhez. Kiváló tematikájú, gyakorlatorientált és problémacentrikus továbbképzésen vehettünk részt. A kurzus egyik legnagyobb előnye a cselekvésre alapozottság volt; a résztvevők nem csupán beszélhettek, tanulhattak az időskori tanulásról, az intergenerációs szemléletről, hanem meg is élhették a kooperatív tanulás nyújtotta élményeket. Megélni, átélni – rendkívül fontos pedagógiai szempont. A szervezők és a programvezetők törekedtek a szakmai és kulturális ismeretek, kompetenciák széles körű közvetítésére. A felnőttkori és időskori tanulásnak, a generációk együtt-tanulásának számos európai programjába nyerhettem betekintést, melyek – kisebb-nagyobb változtatásokkal – alkalmazhatóak a magyar viszonyok között is.

Három jó gyakorlat

CEPA Castillo de Consuegra

A szervezet egyik fő célkitűzése a felnőttoktatás fejlesztése és innovációja. A CEPA mint szervezet formális és non-formális oktatási programokat kínál felnőtteknek, továbbá egy innovációs oktatási projektet is működtet. Ez egy oktatásorientált rádió, mely képzési programokat reklámoz, működtet. A projektben olyan tanulók vesznek részt, akik évekkal ezelőtt elhagyták az iskolát. A Radio CEPA 2012-ben indult, mint egyfajta távoktatási program rádión keresztül. Segít az alapkészségek (olvasás, írás, beszéd) elsajátításában és fejlesztésében, időben és térben rugalmas tanulási lehetőségeket kínál. Egy műsor összeállítása az alábbi folyamatban mutatható be: egy téma kiválasztása, információkeresés, forgatókönyv elkészítése, zenei háttér kiválasztása, mp3 file elkészítése, végül az Ivoox-ba való feltöltése. Az értékelés faktorai: tervezés, részvétel, fejlődés, eredmények.

A szervezet három helyszínen működik 1004 fő tanulóval 16 éves kortól 87 éves korig. A szervezet 13 fő tanárt alkalmaz. Középszintű tanulási lehetőséget kínálnak felnőtteknek, szakmai továbbképzést ajánlanak fel olyan embereknek, akik idős emberek gondozásával ki-

vánnak foglalkozni. Szakmai képzést ajánlanak iskoláskor előtti nevelés területén. A középiskolai képzés háromféle modalitásban jelenik meg: részvétel az órákon, távoktatás és online. A szakképzés moduláris rendszerű, alapvetően e-learning orientált. A non-formális oktatás fő területei: felkészítés egyetemi felvételre, felkészítés szakképzésre, ICT-programok, továbbá írás- és olvasástanítás. A tanulók rendkívüli mértékben motiváltak; tevékenységbe ágyazottan, konkrét célok és feladatok mentén zajlik a tanulási folyamat. A tanulói érdeklődés nagyon fontos tényező, a tanulási folyamatnak kézzel fogható eredménye van. A szervezet egy két-éves Grundtvig-projektet indított 2013-ban, hat ország részvételével. Témája: a tanárok és a tanulók élethosszig tartó tanulásának segítése az ICT és a multimédia tükrében.

CEPA Francisco Largo Caballero

Education de Adultos Talavera a legnagyobb felnőttképző intézmény a régióban: harminc település tartozik az intézményhez, 1800 fő 18 éven felüli tanulóval működnek. Államilag támogatott intézmény, a képzés ingyenes. Az általános és középiskolai oktatás mellett a következő képzéseik vannak: angol és francia nyelv, ICT, olvasás tanítása jogosítvány megszerzéséhez, spanyol nyelv bevándorlóknak. Az ACATA szervezeten keresztül még kínai nyelv tanulására és angol társalgásra is lehetőségük van a felnőtteknek. A formális oktatáson belül még kiemelendő a szociális gondozó szakképzés, mely modul rendszerű, továbbá a felsőfokú kisgyermeknevelő-képzés, mely szintén modul rendszerben zajlik. A szervezet támogatja a felnőtteket iskolai és tanulási kérdésekben, célja megfelelő képzés biztosítása, alkalmazkodva a tanulók szükségleteihez, igényeihez, helyzetéhez. További szolgáltatások: tanulási tanácsadás, felvételi tanácsadás, középiskola felnőtteknek, érettségi vizsgára való felkészítés, speciális képzés, képzési programok, szakképzés, egyetemi előkészítő, speciális tanulási tanácsadás, karrier-tanácsadás. A képzésben tutorok, tanácsadók segítik a felnőtt tanulókat. A cél, hogy csökkenjen azon tanulók száma, akik idő előtt elhagyják a középiskolát, és nem fejezik be tanulmányaikat. A tanácsadás három kiemelt területe: személyes tanácsadás, tanulási, szakmai tanácsadás és tanácsadás családoknak. Foglalkoznak még nyelvtanítással, számítógépes ismeretek tanításával, kulturális- és szabadidős programok szervezésével: kirándulások, írás műhely, film fórum, kulturális hét. Legutóbbi rendkívül sikeres LLP projektjük: TOOB – Thinking Outside of the Box. Rendkívül színvonalas, jól működő, nemzetközileg is elismert felnőttképzési intézmény.

EOI Toledo

Az EOI Toledo egy nyelviskola, mely felnőtteknek is indít nyelvtanfolyamokat. Az iskola különlegessége, hogy a nyelvtanulást alapvetően nemzetközi projektek keretében valósítja meg, így a tanulás nem önmagáért való, hanem konkrét tanulási célok érdekében történik. Néhány kiemelt projekt: Getting Strategic Through Social Media 2011–2013 (Facebook, Twitter, LinkedIn), mely minél jobb nyelvi képességek kialakítását célozta meg, közben EU-s ismereteket, tanítási-tanulás technikákat és ICT-ismereteket is közvetített. A másik kiemelkedő munka a BELL Leonardo Projekt, mely az alapfokú angol nyelvi kompetenciák kialakítását célozta meg. A program kiváló lehetőséget biztosított a nemzetközi nyelvhasználatra, a nyelvek és a kultúrák összekapcsolására és az idegen nyelv osztálytermen kívüli használatára.

Összegzés

A tanulmányút tematikája az európai felnőttképzési gondolat multi- és interdiszciplináris szemléletét tükrözi. A téma sokoldalú megközelítésekre, számtalan narratíva megfogalmazására kínált lehetőséget, különös tekintettel az érzelmi és szociális kompetenciák fejlesztésére. Számos globális probléma kritikus helyzete új gondolkodási módokat és új fejlődési modelleket kíván meg. A tanulmányúton megtapasztalt oktatási megközelítések utakat kínálhatnak arra, hogy serkentsék és kiváltsák az ilyen gondolkodást, és segítsék a szükséges velejáró önfejlődést (Spring 2008). A változó Európa összefüggésében lehetséges, hogy a különböző régiók és kultúrák között kicserélt különböző perspektívák és tapasztalatok képesek lesznek új perspektívákat és megoldásokat generálni régi és új problémákra, valamint ezzel egyidejűleg gazdagítani közös emberi tapasztalatunkat. Az idegen nyelvi kompetenciák kulcsfontosságúak ezekhez a tapasztalatcserékhez és a közös gondolkodáshoz. A tanulmányút vezethet további európai együttműködéshez, ilyenek például a hallgatói mobilitás, oktatói mobilitás, kutatói mobilitás, szakmai tanulmányutak, szakmai gyakorlatok, tanulási kapcsolatok, tanulói műhelyek. A polgári életben való tevékeny részvétel megkívánja, hogy már az idősebb generációk is kellő ismeretekkel rendelkezzenek a globalizált világról, s képesek legyenek abban aktívan közreműködni. A felnőttkori oktatás tartalmának és módszereinek elő kell segítenie a modernizációs áramlatoknak megfelelő ismeretek, készségek és képességek fejlesztését és kiterjesztését, életkortól függetlenül. A fejlett európai országok tapasztalatai arra intenek, hogy a gyorsan változó gazdasági környezetben csak azoknak van esélyük talpon maradni, akik képesek megújítani felnőttoktatási rendszerüket (Koltai 1997). Az ösztöndíj nyújtotta képességek, is-

meretek, kompetenciák és értékek birtokában talán részt tudunk vállalni az európai dimenzió szempontjából paradigmaticus változásokat előidéző felnőttképzés hazai reformjában.

Be kívánjuk építeni felnőttoktatói munkánkba a tanulmányúton megfogalmazott kulcs gondolatokat, melyek az egész életen át tartó tanulás, az felnőtt- és időskori tanulás és az intergenerációs tanulás fejlesztéséhez elengedhetetlenül szükséges részcélokat határozza meg:

- Az alapkészségek, kulcskompetenciák elsajátítása mindenki számára. Ez a cél a hagyományos alapkészségek – az írás, az olvasás, és a számolás – mellett olyan új alapkészségek elsajátításával érhető el, amelyek a tudásalapú társadalomban, a gazdaságban való tevékeny részvételhez szükségesek. Ilyenek készségek például az informatikai jártasság, az idegennyelv-ismeret, a műszaki kultúra, a vállalkozási és a társadalmi ismeretek, illetve készségek (kompetenciák). Ezeket a tudáselemeket mindenkinek el kell sajátítania, a fiatal nemzedéknek az iskolában, az idősebbeknek a felnőttoktatás keretei között.
- Az idős kor nem probléma. Ne beszéljünk az idős emberekről nélkülük. Ne döntsünk róluk, nélkülük.
- Hatékony oktatási és tanulási módszereket kell kidolgozni. Ez a cél felhasználó- (szolgáltató) központú tanulási rendszerek fejlesztésével, ezzel párhuzamosan a felnőttképzés fejlesztésével érhető el.
- El kell ismerni a nem formális tanulást – a gyakorlat útján szerzett tudást. Ez a cél egy dinamikus, átlátható, egymás eredményeit elfogadó rendszer kialakításával érhető el.
- Meg kell ismerni és el kell fogadni a konstruktivista pedagógia téziseit.
- Segíteni kell az otthoni tanulást. Ez a cél a számítógépek használatának otthoni elterjedésével, illetve ennek támogatásával valósítható meg.
- Korszerű tanulási tanácsadó szolgálatot szükséges biztosítani mindenki számára. Ennek a célnak az eléréséhez olyan rendszer kialakítása szükséges, amelynek segítségével mindenki korszerű, naprakész és személyre szabott információkhoz juthat.
- A nyelvtanulás felnőttkorban egyfajta kulcs az életben való boldoguláshoz.
- Több beruházás szükséges az emberi erőforrások, az öregkori tanulás, a generációk közötti tanulás, az ICT fejlesztésébe. Ennek a célnak az elérését az Európai Szociális Alap képes támogatni, ugyanakkor a kormányoknak is biztosítaniuk kell a megfelelő anyagi támogatást. Örülünk, hogy hazánkat és szakmánkat képviselhettük a nemzetközi szemináriumon. Minél több, hasonló tematikájú, gyakorlatorientált kurzus megszervezését javasoljuk a szervezőknek. Az itt megszerzett konkrét tapasztalatok, ötletek,

élmények segíthetik a pedagógus szakma hazai megújulását. Felsőoktatásban dolgozó oktatóként, felnőttoktatóként elmondhatjuk, hogy a praxisban rendkívül jó eredménnyel használható, kreativitásra épülő elméleti és módszertani tudást hoztunk haza.

BIBLIOGRÁFIA

- Csíkszentmihályi Mihály (2010): Flow - Az áramlat - A tökéletes élmény pszichológiája. Budapest : Akadémiai Kiadó, 2010. 150 p.
- Demeter Kinga (szerk., 2006): A kompetencia: Kihívások és értelmezések. Budapest: Oktatókutató és Fejlesztő Intézet, 2006. 364 p.
- Delors, Jacques (1997): Oktatás – rejtett kincs. Budapest : Osiris Kiadó, 1997. 219 p.
- Durkó Mátyás (1998): Társadalmi kihívások és a felnőttnevelés funkciói. Pécs : JPTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézete, 1998. 415 p.
- Goleman, Daniel (1997): Érzelmi intelligencia. Budapest : Háttér Kiadó, 1997. 454 p.
- Harangi László - Heribert Hinzen – Sz. Tóth János szerk. (1998): Nemzetközi nyilatkozatok és dokumentumok a felnőttoktatásról és az egész életen át tartó tanulásról. Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete, 1998. 9-17 p.
- Joel Spring (2008): Globalization of Education. An Introduction. New York: Routledge, 2008. 250 p. [doi: 10.4324/9780203886854](https://doi.org/10.4324/9780203886854)
- Koltai Dénes (1997): A felnőttoktatás jövője – a jövő felnőttoktatása. Pécs : PTE FEEFI – Német Népfőiskolai Szövetség Nemzetközi Együttműködési Intézete, 1997. 300 p.
- Kóródi Mária (szerk., 2007): Remény a fennmaradásra. Budapest : Kossuth Kiadó, 2007. 288 p.
- Ligetiné Verebélyi Anna– Magyar Edit– Maróti Andor szerk. (1998): Sok szemmel a felnőttoktatásról. Pécs : JPTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet, 1998. 19 – 25 p.
- Szilágyi Antal (2003): A munka világa és a felnőttképzés. In: Magyar-Német együttműködés az európai partnerségben, IIZ/DVV-PTE FEEFI.
- Torgyik Judit és Karlovitz János Tibor (2006): Multikulturális nevelés. Budapest : Bölcsész Konzorcium, 2006. 226 p.
- Varga László (2011): Új paradigmák: globalizáció és konstruktivizmus. In: *Létünk*, 2011. 41. évf. 4. sz. 21 – 30. p.
- Varga László (2012): Generációk közötti tanulás. Hoppá Disszeminációs füzetek 39. Budapest : Tempus Közalapítvány, 2012. 31 p.
- Zrinszky László (1995): A felnőttképzés tudománya. Budapest : OKKER Kiadó, 1995. 258 p.

www.educa.jccm.es/

<http://edu.jccm.es/cea/consuegra>

<http://www.epatalavera.es/>

<http://www.eoitoledo.es/>

www.educacion.gob.es/educacion/que-estudiar-y-donde/aprendizaje-largo-vida.html

<http://edu.jccm.es/cea/gutierredecardenas/>

<http://edu.jccm.es/cea/poligono/>

<https://centrovirtual.educacion.es/mentor/inicio.html>

VARGA, LÁSZLÓ

INNOVATION IN THE SPANISH ADULT EDUCATION

Lifelong learning is a priority for the government of Castilla-La Mancha, Spain. The education department has set up different kinds of provision to encourage adults to continue to participate in learning, including outreach support for surrounding areas where distance learning is available to students who cannot attend class. The Provincial Office of Education in Toledo is an institution responsible for analysing reality, providing and managing all kinds of resources to meet every necessity identified in adult education. It emphasises a wide range of provision that meets in a flexible way both the needs of the individual learners and the changing needs of the economy and labour market. The aim of this paper is to show the adult education provision policies in Castilla-La Mancha, how adult education has focused on flexible learning in order to improve quantity and quality of programmes offered, future initiatives and teaching practice models implemented in adult education, participation of other public and private institutions in adult education, and participation of adult education centres in the lifelong learning programme.